

ТЕОРЕТИЧНА ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ РИНКУ

THEORETICAL PARADIGM OF INNOVATIONS UPON THE MARKET CONDITIONS

У статті дано обґрунтування поглядів класиків політичної економії на природу та сутність інновацій. Узагальнено підходи до визначення інновацій у працях провідних економістів, оцінки їх значення для змін у суспільстві. Розглянуто паралелі між довгими хвилями класиків політичної економії, та циклами коливань сучасників. Наголошено на зв'язку між інноваціями та тенденціями розвитку економіки. Це доводить їх визначальну роль в умовах ринку.

The approaches of classics of political economy upon the nature and essence of innovation are observed in the article. The definitions of innovations in the works of prominent economists and their role for the changes in society are generalized. The connection between the long waves of classics of political economy and cycles of modern fluctuations is described. The connection between innovation and trends of economic development is underlined. It shows the importance of innovation in the market conditions.

Ключові слова: інновація, економічний розвиток, цикл, довгі хвилі, ринок.

Key words: innovation, economic development, cycle, long waves, market.

На сьогодні невід'ємною складовою розвитку суспільства є постійне прийняття інноваційних рішень, що створює основу для безперервного інноваційного розвитку, становлення ринкової економіки. В свою чергу, специфіка та природа прийняття інноваційних рішень і власне інновацій залежать від стадії розвитку суспільства. Це зумовило еволюцію численних поглядів на сутність та природу інновацій.

Зокрема, серед класиків політичної економії інновації досліджували у своїх працях Й. Шумпетер, Б. Твісс, Б. Санто, В. Хіппель, М. Портер, П. Друкер, Д. Тідд, Д. Бессант та К. Павітт. Саме ґрунтовні напрацювання відомих авторів стали основою для формування теоретичної парадигми інновацій, яка продовжує відігравати визначальну роль в контексті розвит-

ку ринкової економіки сучасності.

З огляду на вище наведені положення, метою нашого дослідження є аналіз поглядів класиків на суть інновацій, обґрунтування їх ролі для прогресивного розвитку національної економіки в умовах ринку.

В міру розвитку знань в області інновацій виникали все нові визначення даного поняття. В економічній літературі поняття «інновації» сформувалося в рамках різних методичних підходів (рис. 1).

Відзначаємо, що основні напрями трактування інновацій змінюються зважаючи на фактичні потреби та стадії розвитку тогочасного суспільства. Проте, на нашу думку, в умовах ринку в основі розуміння сутності інновації згідно будь-якого з підходів лежить основна мета отримати прибуток (економічний ефект). В свою

**Олександр
Діба**
к.е.н., доцент,
кафедра
інвестиційної
діяльності
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

Oleksandr Dyba
PhD,
Associate
Professor,
Department of
Investments
Activity,
SHEI «Kyiv
National
Economic
University named
after Vadym
Hetman»

ТЕОРИЯ

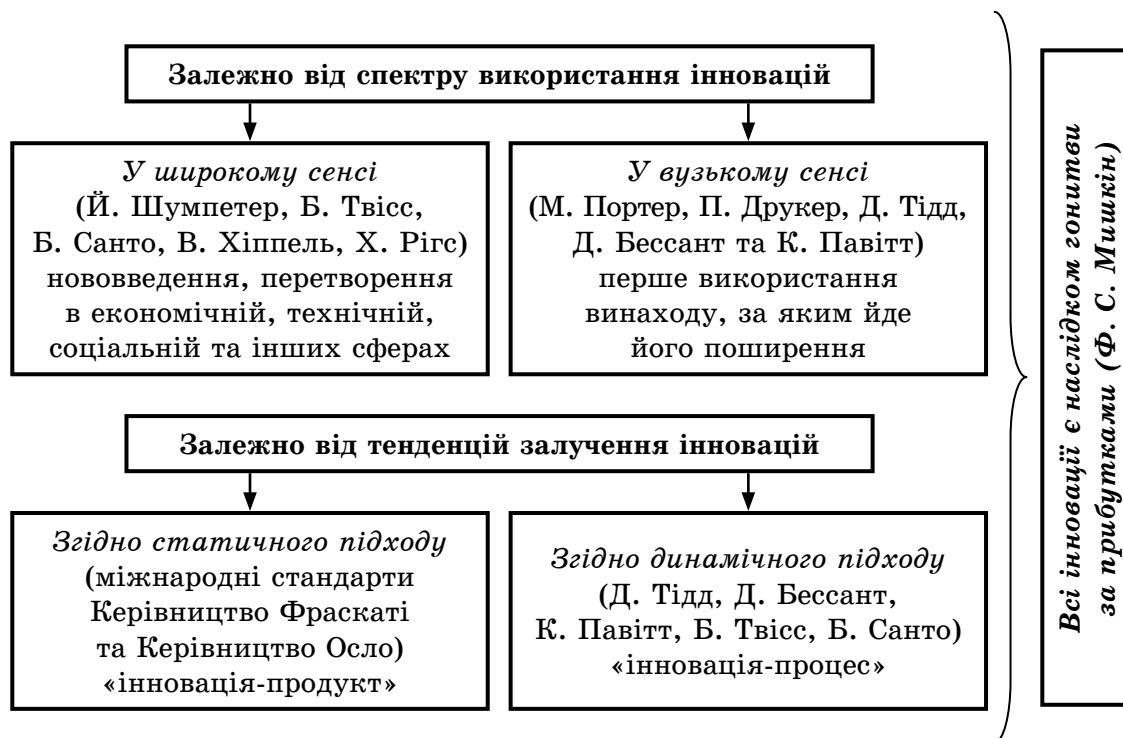

Рис. 1. – Підходи до трактування інновацій*

* Джерело: складено автором за [3], [6], [8], [10]

чергу, природа такого економічного ефекту залежить від тогочасної ситуації у суспільстві, фази проходження економічного циклу.

Тому, обґрунтування теоретичних засад інноваційного розвитку в умовах ринку доцільно розпочати, виходячи саме із поглядів класиків на природу та особливості проходження економічних циклів, формування та розвитку інновацій в контексті еволюції сучасного суспільства, переходу до ринку.

Зокрема, інноваційну природу мають теорії «довгих хвиль» засновані в ХІХ ст. англійським економістом У. Джевонсом. Найбільший внесок у їх розвиток зробили М. Кондратьєв та Й. Шумпетер. М. Д. Кондратьєв прагнув створити універсальну концепцію, що здатна описати всі види циклічних коливань і може слугувати надійним інструментом прогнозування короткострокового і довгострокового розвитку економіки. Розвиток техніки є невід'ємним від еволюції великих циклів. Існує зв'язок між стадіями чотирьохфазового циклу з хвилями технологічних змін, які обумовлені наявністю науково-технічних відкриттів і винаходів, нововведеннями та економічними можливостями їх упровадження, а їх напрям та інтенсив-

ність є функцією запитів практичної діяльності та попереднього розвитку науки і техніки [4]. М. Кондратьєв відокремив дві фази циклу – висхідну та низхідну (зниження та підвищення). Зниження співпадає зі змінами базових технологій та технологічних структур, підвищення – з піднесенням економічного та науково-технічного розвитку суспільства.

Інноваційний характер довгих хвиль підтверджується доробками Й. Шумпетера, який створив «інноваційну теорію підприємництва». До інновацій він відніс виробництво нового товару, впровадження нових форм організації, удосконалення техніки і технологій. Підприємці, проводячи інноваційну діяльність, забезпечують базу для технологічної ренти і, як наслідок, добробуту. Розмір технологічної ренти зменшується у міру того, як попередні інновації стають сталою практикою в економічному житті [7]. Тому з'являється знижувальна хвиля. Й. А. Шумпетер стверджував, що існує нескінченна кількість циклів. Згідно поглядів Й. А. Шумпетера усі цикли генеруються інноваціями. Інновація є головним джерелом прибутку: «прибуток, по суті, є результатом виконання нових комбінацій», «без

розвитку немає прибутку, без прибутку немає розвитку» [11].

Зауважимо, що саме Й. Шумпетер став фундатором сучасного розуміння інновацій. У праці «Теорія економічного розвитку» (1911 р.) автор ввів у науковий обіг термін «інновація», уперше розглянув питання нових комбінацій змін у розвитку інновацій, а саме: 1) використання нової техніки, технологічних процесів, чи нового ринкового забезпечення виробництва; 2) впровадження продукції з новими властивостями; 3) використання нового джерела сировини; 4) зміни в організації виробництва і його матеріально-технічному забезпеченні; 5) поява нових ринків збуту. Й. Шумпетер трактував інновацію, як зміну з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [11].

Вихідним пунктом міркувань Й. Шумпетера був динамічний розвиток. Динамічна теорія розвитку, на думку вченого, ґрунтується на постійних «коливаннях» кон'юнктури, які він пов'язує із «здійсненням нових комбінацій» змін у розвитку, які виходять за рамки процесу оновлення виробництва, в замкнутому колі складаються зі змін у розвитку виробництва ринку. Підхід до розуміння суті інновації як зміни в системі управління є обґрунтованим, оскільки будь-яка інновація припускає відповідні зміни в тій системі, де вона реалізується. Проте, визначення суті інновації таким шляхом може мати ряд недоліків: по-перше, не враховується специфіка змін, що відбуваються. З врахуванням характеру змін, направлених на регресивні результати, їх також можна визначити як інновацію; по-друге, інновації ототожнюються з результатами їх використання у відтворювальному процесі [1].

Загалом, згідно концептуальним основам теорії підприємництва інновація - це акт зміни виробничих функцій, що включає виробництво нової продукції, технологічний прогрес, вдосконалення методів виробництва. Й. Шумпетер трактує інновацію як

нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, мотивовану підприємницьким духом. Крім того, Й. Шумпетер розглядає зміну переваг споживачів як чинник трансформації виробничих функцій, тобто впливи з боку попиту перекидаються на сторону пропозиції.

Без інновацій економічна система досягає стійкої рівноваги, яка гальмує подальше самовдосконалення всіх підсистем національної економіки за рахунок гармонізації їх взаємодії, якщо не втрутяться екзогенні сили. Оскільки домінантним суб'єктом у теорії Й. Шумпетера є підприємець, то саме він і проводить інновації, що забезпечують максимізацію прибутку. Отже, прибуток виникає на основі інновації; вона досягається у результаті підприємницької діяльності. Проте, оскільки інновації розповсюджуються в економіці, інші економічні суб'єкти наслідують новаторові, то у результаті його економічний прибуток перетворюється на нормальний прибуток галузі. Тому, для підприємця, що вводить інновації, єдиним шляхом отримання економічного прибутку є безперервні нововведення [2].

Теорія підприємництва Й. Шумпетера виходять з тісного взаємозв'язку невизначеності і інновації. Але інновації приводять у дію ряд чинників, які, крім того, взаємодіють з екзогенними чинниками: новими законами, глобалізованим зовнішнім середовищем тощо. Виходячи з цього, категоріально, з абстрактно-логічного боку інновація дефінується як зміна функції виробництва або корисності. Підприємець-новатор вводить невизначеність. Абсолютно очевидно, що відмова від традиційного, рутинного на користь нового створює ситуацію, коли особа, що ухвалює рішення, володіє неповною інформацією. Проте, такі, хто не вводить ніяких нововведень, також стикаються з невизначеністю ринкової економіки.

У пізнішій роботі Й. Шумпетера підкреслюється аналогічна думка: «Новаторство саме перетворюється на рутину. Технологічний прогрес все більше стає справою колективів висококваліфікованих фахівців, які

видають те, що потрібно, і примушують це щось працювати передбаченим чином» [11].

В умовах сьогодення актуальність теорій «довгих хвиль» підтверджується наявністю ряду її авторських трактувань, зроблених нашими сучасниками. Вони дотримуються принципів класичних циклічних змін, проте дещо модернізують їх з погляду тенденцій сьогодення. У табл. 1 розглянуто паралелі між довгими хвилями класиків політичної економії та циклами коливань сучасників.

Спостерігаємо відповідність окремих фаз циклів згідно поглядів різних дослідників. Цикли Й. Шумпетера конкретизують інноваційний характер зміни довгих хвиль М. Кондратьєва. Співставлення циклів дає змогу спостерігати видову еволюцію інновацій. Фази технологічного перевороту та революції міжнародного ринку здебільшого відповідають

висхідним хвилям М. Кондратьєва, фази структурної кризи та великих потрясінь – низхідним хвилям. Сучасні прогностичні показники коливань світової економіки побудовані на основі досліджень М. Кондратьєва та Й. Шумпетера, понижуюча фаза та стагнація відповідають низхідним хвилям, а підвищальна фаза та вершини – висхідним.

Зважаючи на теоретичні та прикладні аспекти нашого дослідження, узагальнюємо роль інновацій в умовах ринку (рис. 2).

Зміна економічної кон'юнктури є безперервним процесом, чергуються цикли спаду та піднесення. При цьому, прогресивний розвиток сучасного суспільства зумовив формування підвалин ринкової економіки, яка диктує засади конкурентної боротьби в умовах ринку. В свою чергу, конкурентоздатність національної економіки на міжнародних ринках

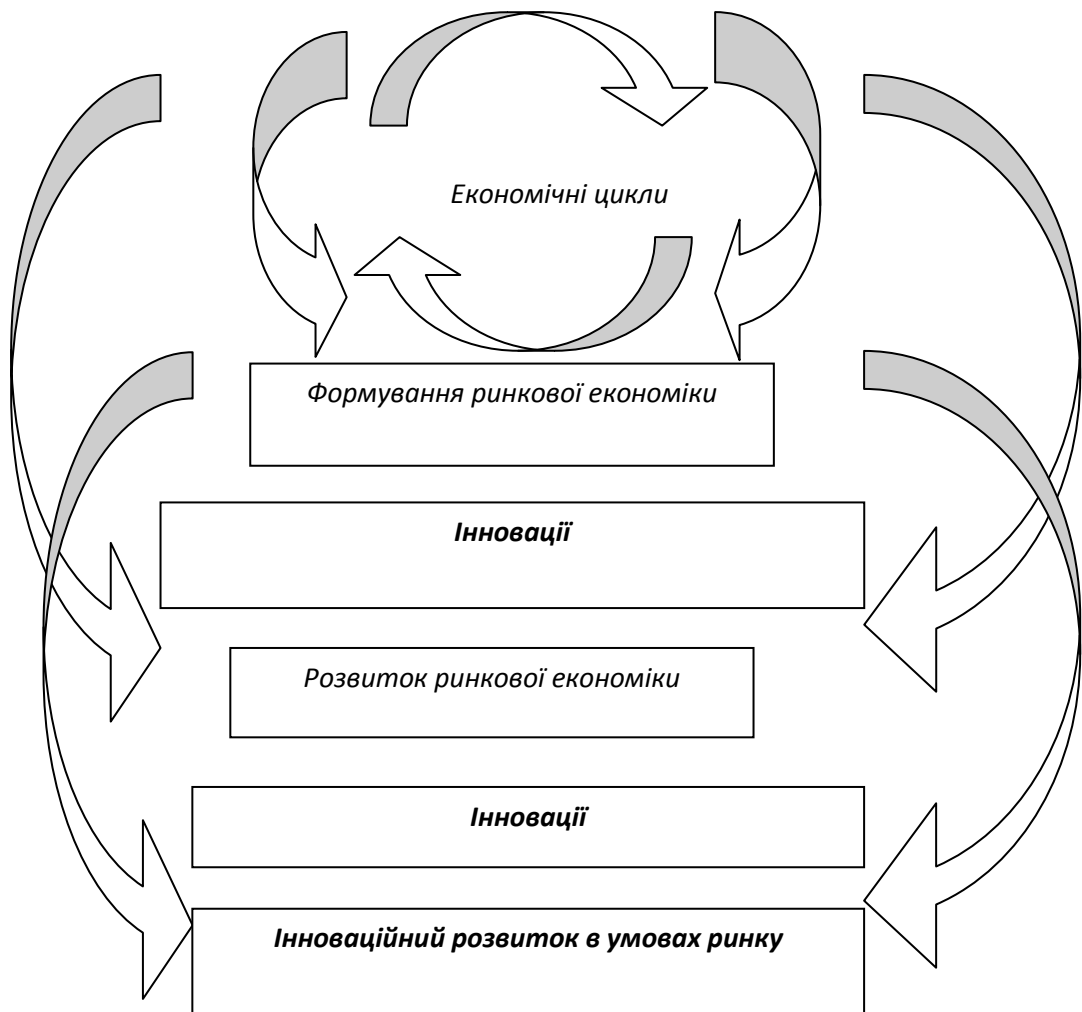

Рис. 2. - Інновації та їх роль в умовах ринку*

* Джерело: узагальнено автором

«Довгі хвилі» у працях класиків політичної економії та сучасників*

Цикли М. Кондратьєва		Цикли інноваційного розвитку Й. А. Шумпетера		Цикли сучасних авторів		Прогнозні показники коливань світової економіки сучасності	
Цикл	Приблизне датування хвиль	Фаза	Датування	Фаза	Цикл	Фаза	
1	1803 до 1841-43 р.р.	з к. 80-х — п. 90-х рр XVIII ст. до 1810—1817 рр. Підвищення	Механізація	1. Структурна криза реворот	1753—1789 р.р.	1810—1817 р.р. Вершина	1810—1817 р.р. Вершина
		1810—1817 рр. до 1844—1855 рр. Зниження		2. Технологічний реворот	1789—1813 р.р.		
2	1844-51 до 1890-96 р.р.	з 1844—1855 рр. до 1870—1875 рр. Підвищення	Парові машини, залізничні дороги	3. Велике потрясіння	1813—1849 р.р.	1844—1851 р.р. Стагнація	1844—1851 р.р. Стагнація
		з 1870—1875 рр. до 1890—1896 рр. Зниження		4. Революція міжнародного ринку	1849—1873 р.р.		
3	1891-96 до 1945—47 р.р.	з 1891—1896 рр. до 1914—1920 рр. Підвищення	Електротехніка та важке машинобудування	1. Структурна криза	1873—1897 р.р.	1870—1875 р.р. Вершина	1870—1875 р.р. Вершина
		1914—1920 рр. до 1939—1946 рр. Зниження		2. Технологічний реворот	1897—1921 р.р.		
4	1945-47 до 1981-83 р.р.	з 1939—1945 рр. до 1967—1973 рр. Підвищення	Автомобілі, агрохімія, масове виробництво	3. Велике потрясіння	1921—1945 р.р.	1920—1944 р.р. Понижуюча	1920—1944 р.р. Понижуюча
		1967—1973 рр. до 1982—1985 рр. Зниження		4. Революція міжнародного ринку	1945—1969 р.р.		
5	1981-83 до ~ 2018 р.	з 1982—1985 рр. до 2000—2005 р.р. Підвищення	Інформаційні технології та біотехнології	1. Структурна криза	1969—1981 р.р.	1975—1990 р.р. Вершина	1975—1990 р.р. Вершина
		2000—2005 р.р. до ~ 2018 р.р. Зниження		2. Технологічний реворот	1981—2005 р.р.		
6	~2018 до ~ 2060 р.	з 2000—2005 рр. до 2018—2019 рр. Підвищення	Екологічні, ресурсоефективні технології	3. Велике потрясіння	2005—2017 р.р.	2015—2020 р.р. Вершина	2015—2020 р.р. Вершина
		з 2018—2019 рр. до 2041—2041 рр. Зниження		4. Революція міжнародного ринку	2017—2041 р.р.		

* Джерело: складено автором за матеріалами [4], [5], [9].

забезпечується за рахунок систематичного впровадження інновацій. Інновації стимулюють розвиток ринкової економіки, зумовлюють набуття нею інноваційних характеристик, формуються підвалини інноваційного розвитку.

Таким чином, основним чинником економічного розвитку виступають інновації. Процес інноваційного виробництва, використання нової техніки, технології, нових ідей характеризується високим ступенем невизначеності і стохастичності. Інновації є упровадженими у виробництво або у сферу послуг нововведення у формі об'єктів, технологій, продуктів, наукових досліджень, що є результатом винаходів і відкриттів і що якісно відрізняються від своїх аналогів (або аналогів ще не мають).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільїна Г. В. Інновація як результат креативної діяльності підприємця / Г. В. Ільїна // Ефективна економіка: електронне фахове видання. – 2012. – № 11. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=1412>

2. Маслюківська А. Інноваційна теорія Йозефа Шумпетера: від класичного визначення поняття «інновація» до сучасного розуміння інноваційних ідей / А. Маслюківська // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2013. – Вип. 4 (145). – С. 59 - 61.

3. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. - Київ: Основи, 1998. - 963 с.

4. Пантелєєва Н. М. Фінансові інновації з позиції інноваційно-циклічної теорії економічного розвитку. / Н. М. Пантелєєва // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 33 (11). – Том 2. – С. 22 - 33.

5. Рудь А. І. Влияние фаз больших кондратьевских циклов на регулятивные функции государства. / А. І. Рудь // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – Том 2. – С. 317 - 324.

6. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: Пер. с венг. – М.: Прогресс, 1990 – 296с.

7. Соболев В. О. Развитие теории кризис: узагальнення Й. Шумпетера та сучасні підходи. /В. О. Соболев // Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. – 2011. – Вип. 579 - 580. – Том 2. – С. 35 - 40.

8. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями: пер. с англ. / Б. Твисс. – М.: Экономика, 1989. – 271 с.

9. Ткаченко А. М. Інноваційні підходи до відображення виробничих показників ВАТ «Запоріжсталь» згідно теорії великих хвиль Кондратьєва. /А. М. Ткаченко, О. П. Дмитренко // Вісник Донецького університету. Серія: Економіка і Право. Спецвипуск. – 2012. – Т. 1. – С. 358 - 361.

10. Цадо Г. В. Сутність та значення інвестиційно-інноваційних процесів в системі регіонального розвитку / Г. В. Цадо / Інноваційна економіка: всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 2 (21). – с. 154 - 160.

11. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

REFERENCES

1. Il'yina H. V. Innovation as a result of creative innovative activity. *Efektyvna ekonomika: elektronne fakhove vydannya*. (Effective economy: electronic professional edition). 2012; 11. Electronic resource. The way of access: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=1412>

2. Maslyukivs'ka A. Innovative theory of Y. Shumpeter: from classical definition of innovation to modern innovative ideas. *Visnyk Kyuivs'koho natsional'noho universytetu im. T. H. Shevchenka*. (Kyiv National university named after T. Shevchenko edition). 2013; 4 (145): 59 - 61.

3. Myshkin F.S. *Ekonomika hroshey, bankivs'koyi spravy i finansovykh rynkiv* [Economic of Money, Banking Activity and Financial Markets]. KYIV: OSNOVY, 1998. 963 p.

4. Pantyelyeyeva N. M. Financial innovations from the innovative and

circle theory's of economic development point of view. Problemy i perspektyvy rozvytku bankivs'koyi systemy Ukrayiny. Zbirnyk naukovykh prats'. (Problems and prospects of Ukrainian banking system development. Scientific works collection). 2011; 33 (11): 22 – 33.

5. Rud' A. I. Big Kondratyev circles influence at regulate state functions. Byuleten' Mizhnarodnoho Nobelivs'koho ekonomichnoho forumu. (International Nobel economic forum bulletin). 2012; 1 (5): 317 – 324.

6. Santo B. Innovation as an asset of economic development. M.: Progress, 1990. 296 p.

7. Sobolyev V. O. Theory of economic crisis's development: generalization of Y. Shumpeter and modern approaches. Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu. Ekonomika. (Scientific edition of Chernivtsi university. Economics). 2011.; 579 – 580: 35 – 40.

8. Tviss B. Upravlenie nauchno-tekhnychesiyimi novovvedeniyami. [Scientific and technical innovation's management]. M: Ekonomika, 1989. 271 p.

9. Tkachenko A. M., Dmytrenko O. P. Innovative approaches to production indicators of PJSC «Zaporizhstal'» representation according to the big waves Kondratyev theory. Visnyk Donets'koho universytetu. Seriya: Ekonomika i Pravo. Spetsvypusk. (Donetsk university. Part: Economy and Law. Special issue) 2012; 1: 358 – 361.

10. Tsado H. V. Essence and importance of investment and innovation processes for the system of regional development. Innovatsiyna ekonomika: vseukrayins'kyy naukovovyrobnychyy zhurnal. (Innovative economy: Ukrainian scientific and industrial journal). 2011; 2 (21): 154 – 160.

11. Shumpeter Y. A. Teoriya ekonomicheskoho razvitiya. [Theory of economic development]. M.: Prohress, 1982. 455 p.

РІПТУ